

Деякі види продукції харчової галузі промисловості України є нині конкурентоспроможними не тільки в СНД, але й у країнах близького і далекого зарубіжжя. До такої продукції належать цукор, кондитерські вироби, горілка, пиво, соняшникова олія тощо. Міжнародний сертифікат якості має Хмельницька кондитерська фабрика, яка експортує свою продукцію до багатьох країн світу. Це стосується ”. Дніпропетровський олієекстрактний завод постачає рафіновану соняшникову олію “Олейна” в 11 країн світу, в тому числі у розвинуті, зокрема в США.

При сприятливих умовах Україна в майбутньому може стати великим світовим експортером продукції не тільки аграрного сектора, але й всього агропромислового комплексу. Це допомогло б їй вийти з кризи і дало б великі валютні надходження.

1. *Наиболее авторитетные компании Европы. – Бюллетень иностранной коммерческой информации (БИКИ). – 6/11/1997 г. – С. 4.* 2. *Некоторые меры по улучшению экспорта продовольственных товаров стран ЕС. – БИКИ. – 14/03/1998 г. – С. 4.* 3. *Новые виды пищевой продукции Западной Европы. – БИКИ. – 22/04/1999 г. – С. 6.* 4. *Перспективы развития мирового рынка органической продукции. – БИКИ. – 25/12/1999. – С. 6.* 5. *Ревенко Л.С. Тенденции развития рынка генетически модифицированных продуктов. – БИКИ. – 5/01/2000. – С. 6 – 7.*

УДК 338.47

О.Є. Шандрівська

Національний університет “Львівська політехніка”
кафедра економіки енергетичних і хімічних підприємств та маркетингу

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ГАЗОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

© Шандрівська О.Є., 2002

Проведено аналіз елементів зовнішнього середовища газотранспортних компаній. Визначальними чинниками впливу на компанії визнано: стан економіки та газової промисловості, тенденції ресурсного забезпечення, політико-інституційні та природні чинники

The analysis of elements of an environment of the gas-transport companies is carried out. Most as essential elements sit is recourse maintenance, political-institution and natural elements.

Значно впливають на функціонування підприємств газової промисловості і, як наслідок, результативність розвитку економіки країни, органи державного управління та регулювання. Поліпшення функціонування господарського механізму газових підприємств в контексті державного регулювання вимагає дослідження об’єктивних передумов та підходів до ідентифікації елементів та оцінки структури зовнішнього середовища.

Згідно з існуючими концепціями щодо структури зовнішнього середовища (неієрархічної та ієрархічної [1, с. 34]), автор дотримується ієрархічної моделі зовнішнього середовища, оскільки вважає дію чинників структурованою за ступенем їхнього впливу на діяльність підприємства. Для об’єктивності наукової дискусії слід зазначити, що для НАК

“Нафтогаз України” характерні власна система транспортування газу трубопровідною мережею та наявність дочірніх підприємств. Ці чинники дозволяють оцінити структуру зовнішнього середовища як неієрархічну.

На основі дослідження підходів до визначення елементів зовнішнього середовища підприємства [1, с. 34, 2], автор вважає, що основними елементами зовнішнього середовища газових підприємств є такі:

- стан економіки та газової промисловості (стан енергомісткості економіки, рівень бартеризації економіки, обсяг залучення іноземного капіталу в галузь та ефективність його використання, рівень регулювання цін на газ, ефективність управління активами підприємств галузі, стан основних фондів галузі, система оподаткування підприємств газової промисловості, змінюваність законодавчих актів в енергетичній сфері, ефективність енергозберігаючої політики);
- тенденції ресурсного забезпечення (протиріччя між наявними власними енерго-ресурсами та потребою в них, стан вичерпності власних запасів газу, ефективність митної політики, чіткість дотримання міжнародних угод та договорів з метою залучення транзитних потоків газу, рівень організації міжнародної економічної співпраці в енергетичній галузі, доступність газу (ціни на газ та витрати з його транспортування, ступінь вільного доступу до газопровідної мережі);
- політико-інституційні чинники (форма власності підприємств, рівень дотримання антимонопольного законодавства, рівень завершеності інституціональної реформи ринку газу та її законодавче забезпечення, розвиток ринкової інфраструктури та система інформатизації в галузі, ефективність організації державного управління галуззю, стан господарських відносин між учасниками ринку газу);
- природні чинники (природно-кліматичні умови, територіальне розміщення покладів газу, розміщення великих промислових центрів відносно газопровідної мережі, сховищ газу та покладів газу).

Визначальний вплив окремих елементів зовнішнього середовища на становлення та розвиток газової промисловості підкреслювали також П. Ловей та К. Скорик, які зробили у [3, с. 384] висновок про те, що макроекономічні та політичні процеси значно впливають на розвиток ринкових відносин в енергетиці.

Фінансова дестабілізація в країні та постійні неплатежі за використану енергію зумовлюють обмеженість капіталу, особливо обігових коштів та негативно позначаються на функціонуванні газових підприємств. Обмеженість капіталу викликана також дефіцитом інвестиційних ресурсів та їх неефективним використанням, високими банківськими ставками на кредити та, відповідно, великими витратами на нарощування капіталу внаслідок високих кредитних ставок, тривалим використанням в часі безгрошових форм розрахунків за газ разом із зростанням обсягів неплатежів за використану енергію.

Як зазначається у [4, с. 74] використання організаційних та фінансових інструментів (взаємозаліки, векселі, використання послуг посередників та “давальницької сировини”) хоча і дозволило частково зменшити кредиторську заборгованість у розрахунках за електричну енергію та паливо, але й загалом надлишкове використання негрошових форм розрахунків в умовах спаду платоспроможного попиту не в стані сформувати передумови для радикального покращання фінансового стану промисловості.

Значна заборгованість споживачів за використаний газ вказує на незадовільний стан управління фінансовими потоками в галузі та є одним з чинників неефективної системи управління галуззю. Діючий оптовий ринок газу неінституціоналізований (через відсутність правового поля для формування оптового ринку газу) і, відповідно, здійснювати вплив на дотримання контрагентами своїх договірних обов'язків мають можливість виключно покупці та продавці газу. Проте на практиці ця система не працює, що пов'язано з недосконалістю законодавства про банкрутство. Якщо не укладено контракту на поставку газу, то за наявності продавця (власника) газу покупця, відповідального за його оплату, немає. У свою чергу підприємства-споживачі газу зосередили свою увагу не на ліквідації боргів за спожитий газ, а на вирішенні питання про внесення їх до переліку підприємств, які не можуть бути відключені від газопостачальної системи.

Зосередженість в паливно-енергетичному комплексі 1/3 основних фондів промисловості та їх моральне та фізичне старіння викликає необхідність постійного спрямування в галузь інвестиційних ресурсів. Нестача інвестицій, зокрема, зовнішніх та їх неефективне використання розглядається у [5, с. 55] як головний фінансовий бар'єр на шляху до ефективного енерговикористання в Україні та забезпечення надійної роботи системи газопостачання країни.

Україна є суб'єктом зовнішньоторговельних зв'язків у галузі транзитного транспортування газу. Завдяки вигідному географічному положенню транзит енергоресурсів має значний потенціал для зростання обсягів вантажоперевезень. В умовах жорсткої конкуренції в галузі транзиту газу ефективна митна політика та суворе дотримання міжнародних угод і договорів повинні сприяти залученню транзитних потоків.

Надійне функціонування системи газопостачання України із врахуванням її транзитного потенціалу не розв'язують повністю проблеми стабільного забезпечення України газом без диверсифікації джерел його постачання. Стабільність імпортних поставок газу з Туркменістану, Казахстану, Узбекистану через Росію вимагає формування системи правових, організаційно-управлінських та фінансово-економічних важелів з метою усунення політичного та економічного тиску з боку контрагентів міжнародних ринків газу. Крім того, висока вартість реалізації диверсифікаційних проектів надходження газу з Норвегії (через Польщу), Ірану (через Вірменію, Грузію, Росію або через Туреччину, Болгарію, Румунію), а також зрідженого газу з Прикаспійських країн вимагає формування відповідних міжнародних консорціумів для залучення інвестиційних ресурсів для фінансування проектів транспортування газу.

Тому необхідно формувати основні напрями посилення зовнішньоекономічних зв'язків України в енергетичній сфері, які розглядають у [6, с. 4] так:

- розширення співпраці з Російською Федерацією в галузі імпорту та транзиту газу шляхом розв'язання проблемних ситуацій, більшість яких лежить у політичній площині;
- формування стійких відносин з США як країною-інвестором (з метою розширення фінансування українських енергопроектів з боку МВФ, МБ, ЄБРР та інших організацій) та постачальника сучасного обладнання та технологій;
- розвиток співпраці з країнами Європейського Союзу (ЄС) в галузі підвищення енергоефективності, енергоозброєності, виконання вимог у сфері екології (через реалізацію

проектів за програмами INOGATE, TRACEKA, TACIS) з метою залучення капіталу та технологій європейських країн;

- підвищення ефективності співпраці з країнами-донорами з метою виконання досягнутих угод щодо впровадження ринкових умов господарювання в газовій галузі, зменшення впливу держави на діяльність газових підприємств, лібералізації ринку газу, формування привабливого інвестиційного клімату, створення стратегічних резервів газу тощо;

- з країнами СНД (Казахстан, Туркменістан, Вірменія, Росія), Польщею, країнами Балтії та ін. з метою формування транзитних транспортних коридорів;

- розвиток співробітництва з Туреччиною, Китаєм, Пакистаном, Індією, В'єтнамом та іншими країнами як потенційними отримувачами українських технологій, будівельно-монтажних та конструкторських робіт в газовій сфері, газового обладнання, інжинірингово-консалтингових послуг, послуг з розвідки та розробки газових покладів тощо.

Природний монополізм, який притаманний газовій галузі під час розподілу газу, не дозволяє повною мірою запровадити конкурентні відносини між суб'єктами ринку газу. Тому в управлінні підприємствами газової промисловості великого значення набуває державне регулювання як основна форма впливу на діяльність монополіста НАК "Нафтогаз України".

Забезпечення реалізації державного управління покладено на відповідні державні органи. Так, діяльність суб'єктів ринку газу регулюють Національна комісія регулювання електроенергетики, Міністерство економіки, Міністерство палива та енергетики, функції контролю за діяльністю підприємств галузі покладені на Антимонопольний комітет України.

В Україні методи державного управління в галузі зводяться до:

- 1) прямих методів управління через економічні та організаційно-правові методи регулювання, зокрема, через встановлення фіксованих цін, граничних рівнів цін, граничних нормативів рентабельності, регулювання обсягу виробництва газу та його розподілу (обов'язкове газопостачання певним групам споживачів, встановлення лімітів споживання газу), надання дотацій підприємствам та субсидій споживачам, державного прогнозування на довго- середньо- та короткострокову перспективу (зокрема, через виконання Національної енергетичної програми України до 2000 року та ін.);

- 2) опосередкованих методів управління через економічні та правові методи управління;

- 2.1) економічні методи, інструментами яких є ставки податків, митні тарифи, норми амортизації;

- 2.2) правові методи – система законів та законодавчих актів, що регламентують діяльність суб'єктів газового ринку (Закон України "Про ціни і ціноутворення" (постанова Верховної Ради №508 – від 3 грудня 1990 р. зі змінами внесеними згідно із законами № 2032–12 від 4 січня 1992 р., №642/97 – ВР від 18 листопада 1997р., №184/98 – ВР від 05 березня 1998 р, постанова Кабміну України "Положення про державне регулювання цін (тарифів) на продукцію виробничо-технічного призначення, товари народного споживання, роботи і послуги монопольних утворень" від 22 лютого 1995 №135);

- 2.3) індикативних методів – непрямого, опосередкованого впливу, який має орієнтований, рекомендаційний характер (науково-методичне забезпечення розвитку інфраструктури ринку газу та його координації).

Аналіз методів державного управління вказав на такі прорахунки в управлінні галуззю:

- надмірна кількість податків та їх високі ставки, формування тарифів на послуги з газопостачання затратним методом, відсутність бюджетного фінансування на покриття збитків галузі у поєднанні з обмеженістю коштів у населення на оплату послуг з газопостачання призвели до зростання кредиторської та дебіторської заборгованостей газових підприємств;
- недосконалість інвестиційної політики, а саме правова невизначеність та недотримання державою своїх зобов'язань, відсутність системи стимулювання інвестиційної активності суб'єктів господарювання спричинили загострення дефіциту інвестиційних ресурсів для розвитку промисловості та енергозбереження;
- низький рівень правового забезпечення та функціонування механізмів антимонопольної політики та регулювання природних монополій, спричинені відсутністю засобів обліку газу у більшій частині населення, необґрунтованими нормами втрат газу та, відповідно, спотвореними тарифами на газ сприяють високому рівню монополізму виробників та постачальників газу. Про це свідчить хоча б той факт, що у 1998 – 1999 рр. близько 42 % усіх видів порушень антимонопольного законодавства припадає саме на природних монополістів [7, с. 48];
- неефективна енергозберігаюча політика держави та слабкість механізмів її реалізації веде до неефективного використання газу споживачами, високої енергомісткості продукції;
- надмірність державного втручання в управління галуззю знижує ініціативу суб'єктів господарювання та не стимулює притоку приватних інвестицій в галузь;
- низький рівень господарського управління в газових компаніях викликаний браком інвестиційних ресурсів, фінансовою дестабілізацією компаній, криміналізацією “енергетичного бізнесу”.

Проведені дослідження вказують, що методи державного управління галуззю повинні зводитись до:

- прямого управління галуззю через встановлення державним органом – НКРЕ не фіксованих цін на газ та тарифів з його транспортування, а їх граничних розмірів з метою захисту прав споживачів від монопольного встановлення рівнів цін;
- непрямого управління промисловістю шляхом економічного стимулювання, засобами якого можуть бути зниження податків з доходу, які використовуються для інвестицій у ефективний розвиток підприємств галузі та нарощування видобутку газу, сприяння в наданні кредитів підприємствам, які розвивають потенційні види логістичних послуг (через запровадження послуг із завчасного використання ПСГ, диференціації цін на газ, проведення заходів із енергозбереження на підприємствах, які споживають газ, виділення пільгових кредитів на утримання запасів та стратегічних резервів газу для ПСГ та ін.).

Аналіз зарубіжного досвіду регулювання ринків газу свідчить, що організація ринку газу в Україні у найбільшій мірі відповідає умовам, що склалися на ринках Італії, Франції, Данії, Швеції, Ірану, Мексики де державними монополістичними структурами є АТ “ЕНІ”, “Газ де Франс”, “Донг”, “Ваттенфол Натургаз”, “Ніок”, “Пемекс”, де тією чи іншою мірою державні органи регулюють суб'єкти ринку газу в галузі видобутку, транспортування та реалізації газу, погоджують інвестиційні програми та тарифну політику компаній [8, с. 8 –

113; 9, с. 26 – 31]. Тому можна зробити висновок про доцільність модернізації методів державного регулювання відносин на монопольному ринку газу, ефективними з яких, на думку автора, мають стати механізми запровадження ринкових взаємовідносин між суб'єктами ринку газу, між надавачами та отримувачами послуг .

1. Шериньова З. Є., Оборська С. В. *Стратегічне управління*. – К.: КНЕУ, 1999. 2. *General D. Bell. Organization and the External Environment 1997, in McGuire, op. cit.* 3. *Україна на роздоріжжі. Уроки з міжнародного досвіду економічних реформ / За ред. А. Зіденберга і Л. Хоффманна*. – К., 1998. 4. *Дис. на соискание научной степени канд. экон. наук 08.03.02 Моделирование инвестиционного потенциала антикризисных решений в электроэнергетике*. – К., 2000. 5. *Праховник А. Энергетика Украины: переиходи розвитку // Энергетична політика України*. – 2001. – № 2(8). 6. *Саприкин В. Состояние и перспективы международного сотрудничества Украины в энергетической сфере // Зеркало недели*. – 2000. – № 40 (313). – С. 9. 7. *Пиллюк. Економіко-правові засади державного регулювання природних монополій в Україні // Економіка України*. – 2001. – № 8. 8. *Матвейчук А.А. Приватизация газовой промышленности Великобритании: итоги и уроки // Газовая промышленность*. – М., 1997. – № 9. – С. 8 – 10. 9. *Рубан. А. Економічні аспекти реформування газотранспортної системи України за участю іноземних інвесторів // Економіка України*. – 2001. – № 2.

УДК 338.658

П.І. Малех
ЗАТ “Львів – Петроль”

ЗАВДАННЯ РАЦІОНАЛЬНОГО РОЗМІЩЕННЯ АВТОЗАПРАВНОГО КОМПЛЕКСУ

© Малех П.І., 2002

Розглянуто проблеми створення і розміщення автозаправних комплексів. Запропоновано деякі підходи до вирішення цієї проблеми, які можуть бути успішно розвинуті і використані при розгляді проектів побудови нових автозаправних комплексів або реконструкції АЗС.

Considered problems of creation and accomodations of filling complexes. Offered some approaches to deciding this problem, which are to be successfully develop and used at projects of building of new filling complexes or reconstructions gas-stasion complex.

Як зазначено в роботі [1], сьогоднішня автозаправна станція (АЗС) – це вже багатофункціональне автозаправне підприємство, яке дає можливість автомобілістам не тільки поповнити запаси палива, але й за одну зупинку розв'язати ряд проблем, об'єднавши вигоду і економію часу. Таке підприємство виступає як автозаправний комплекс (АЗК).

Переваги АЗК над АЗС очевидні. По-перше, заправка при комплексі приносить значно більший прибуток. По-друге, власник АЗК мінімізує ризики за рахунок надання додаткових автосервісних послуг.

Кількісний розвиток АЗК, тобто збільшення їх кількості має супроводжуватись їх якісним розвитком. Під якісним розвитком розуміємо збільшення пропускної спроможності комп-